

İstanbul Bilgi Üniversitesi
TÜRKİYE KÜLTÜRLERİ ARAŞTIRMA GRUBU

**Türkiye’de Kültürel Çoğulluğun Bağımsız Araştırmacıları ve Sivil Toplum Kuruluşları
İçin Ağ Oluşturma ve Eğitimi Projesi**

BERABER YAŞAYABİLİYOR MUYUZ?

YEDİ SİVİL TOPLUM KURULUŞUNUN ÇALIŞMALARI VE DÜŞÜNCELERİ

Bahar Ege

İstanbul 2019

Teşekkür

Bu araştırma raporunu yazmamda katkıları olan başta Dr. Esengül Ayyıldız ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Türkiye Kültürleri Araştırma Grubu’na; zamanlarını ayırıp sorularıma cevap veren İstanbul Kafkas Kültür Derneği, Zaza Dil ve Kültür Derneği, Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği, Lozan Mübadilleri Vakfı, Alevi Düşünce Ocağı, Laz Kültür Derneği ve İsmail Beşikçi Vakfı yönetim kurulu üyelerine teşekkür ederim.

Özet

‘Beraber Yaşayabiliyor muyuz’ başlıklı araştırma raporunun konusu, Türkiye’deki kültürel çeşitlilik ile birlikte ulus-devlet ve Türk üst kimliği inşa sürecinde, tanınma ve kültürel hakların teslim edilmesi için mücadele veren ve bu mücadeleyi kurdukları sivil toplum kuruluşları altında örgütlenerik sürdüren kültürel gruplardır. Kültürel gruplar olarak etnik, dini kimliklerini sürdürme mücadelesindeki yedi sivil toplum kuruluşunu öykülerini, amaçlarını, faaliyetlerini sorduğum mülakatlar aracılığıyla daha yakından tanımayı ve araştırmanın sorunsalı üzerinden düşüncelerini öğrenmeyi amaçladım. Araştırmanın sorunsalı ise Türkiye’de kültürel çoğulluğun birlikte yaşayıp yaşayamadığıdır.

Giriş

Bu çalışmaya konu olan araştırmada, İstanbul’da farklı kültürel grupları yaşatmaya çalışan sivil toplum kuruluşlarına, bu sivil toplum kuruluşlarının kuruluş öyküleri, amaçları, çalışmaları, kültürel çeşitlilik ile Türkiye’de toplumunun bir arada yaşayıp yaşayamadığı üzerine açık uçlu sorular yönelterek yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirdim.¹ Araştırmada, mülakatlar aracılığıyla sivil toplum kuruluşlarını daha yakından tanıyarak, araştırmanın sorunsalı üzerinden düşüncelerini öğrenmeyi amaçladım.

Bu araştırmada yer alan sivil toplum kuruluşları, kendi ilişki ağım aracılığıyla ulaştığım sivil toplum kuruluşları olduğundan ve sınırlı bir zaman içerisinde bu çalışmayı yaptığımdan bu örneklemin, tüm etnik, dini grupları temsil ettiklerine yönelik bir iddiam bulunmamaktadır. Aynı kısıtlardan dolayı araştırmada yer alan sivil toplum kuruluşları İstanbul’daki kültürel grupların² çeşitliliği ve STK’ların sayıları göz önünde bulundurulduğunda, görüşme gerçekleştirdiğim yedi sivil toplum kuruluşu kapsayıcı bir örneklem içerisinde de seçilmemiştir. Mülakatlara katılan kişiler ilgili sivil toplum kuruluşlarının yönetim kurulunda yer almaktadır. Araştırmacı olarak kabul etmem gerekir ki, bazı soruların cevaplarında kurumun görüşleri ile soruları cevaplayan kişilerin görüşlerini ayırt etmek güçtür. Mülakat gerçekleştirdiğim yedi sivil toplum kuruluşu birbirlerinden habersiz bir şekilde bu araştırmaya katılmışlardır. Bu araştırmanın sorunsalı, kapsamlı bir literatür taramasını ve pilot niteliğindeki bu yedi sivil toplum kuruluşu örnekleminin genişletilmesini ve daha kapsamlı bir araştırmayı gerektirir. Dolayısıyla elinizdeki rapor, “birlikte yaşayabiliyor muyuz?” derdine yönelik yalnızca bir pilot çalışma niteliğindedir.

Bu raporla amacım konu edilen yedi kuruluşun aynı sorulara verdiği cevapları analiz ederek ortaklıkları, farklılıkları okuyucuya sunmaktır.

---

¹ Bu çalışma, İstanbul’da farklı etnik ve kültürel alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum aktörlerine yönelik olarak 13 Ekim 2018- 15 Mayıs 2019 tarihleri arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi bünyesinde düzenlenen “Türkiye’de Kültürel Çoğulluğun Bağımsız Araştırmacıları ve Sivil Toplum Kuruluşları İçin Ağ Oluşturma ve Eğitimi Projesi” kapsamında hazırlanmıştır.

² Bu raporda kültürel gruplar kavramını etnik, dini grupları kapsayacak şekilde kullanmaktayım.

Bu çalışmada, Zaza Dil ve Kültür Derneği (ZAZA-DER), İstanbul Kafkas Kültür Derneği, Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği (HADİG), Lozan Mübadilleri Vakfı, Alevi Düşünce Ocağı, Laz Kültür Derneği ve İsmail Beşikçi Vakfı'nın yönetim kurullarında farklı görevleri bulunan kişiler ile mülakat gerçekleştirdim.

Kültür tarih boyunca farklı kişiler tarafından farklı bağlamlarda farklı şekillerde tanımlanmış bir kavramdır. Bu araştırmadaki kullanımında toplumsal ve tarihsel boyutları bulunmaktadır. Antropolog Edward Taylor kültürü tanımlarken, “insanoğlunun toplumun bir üyesi olarak sahip olduğu ahlak, inançlar, bilgi, sanat, gelenekler gibi alışkanlıkları ve becerilerini kapsayan bir bütün” olarak tanımlar (Taylor, 1958: s.269). Türkiye’de ulus-devlet sistemi içerisinde milli bir kültür de yaratılmıştır. Türk kültürü hâkim kültür olarak inşa edilirken Türk kimliği de Hilafetin kaldırılması sonrasında seküler bir kavram olarak şekillenmiştir. Bu sırada, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki farklı, çeşitli etnik, dinsel, mezhepsel gruplarla kendilerini özdeşleştiren kişiler de bu tekçi anlayışa sahip Türklük kavramı içinde eritmeye, asimile edilmeye çalışılmıştır. “Türk vatandaşı tanımı nötr değildir; dinsel (Sünni İslam), dilsel (Türkçe) ve kültürel özelliklere sahiptir” (Kadioğlu, 2006: 34). Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan Çerkes, Laz, Rum, Ermeni, Süryani, Abaza, Boşnak gibi birçok etnik grup, kendi kültürel kimlikleri, dilleri, kıyafetleri ile var olmalarının karşısında empoze edilen bir Türk kimliği bulunmaktadır. ZAZA-DER Yönetim Kurulu Başkanı, “*Anadolu’da çok değişik etnik gruplar var ve bunları bir potada eritip bir ulus yaratmak gerekiyordu*” ifadesi ile ulus-devlet inşası ve etnik gruplar açısından yaşanan sürecin nasıl geliştiğine işaret etmektedir³.

Türkiye’deki kültürel çeşitlilik ve kültürel grupların var oluş mücadelelerini, sivil toplum örgütlenmeleri içerisindeki yerini anlayabilmek için tarihsel arka plana bakmak gerekmektedir. Bu kapsamlı konuya bu araştırma bağlamında kısaca değinmek zor olsa da ulus-devlet inşasında kimlik politikaları ve Türk kimliği inşası konularına değinmek isterim.

Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılıp sürecine kadar Türk kimliği Osmanlı millet sistemi içerisinde yer bulamazken, Balkan Savaşları ve Osmanlı’nın dağılma sürecine girmesi ile milliyetçilik üzerine genel dünya konjonktürünün de etkisiyle ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında kişilerin etnik, mezhep ve cemaat kimliklerinden bağımsız olarak Sünni Müslüman bir Türk kimliği altında homojen tekçi bir kimlik anlayışı ile bir ulus

---

³ Zaza Dil ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanı ile yapılan görüşme, 05/03/2019, Taksim, İstanbul.

devlet inşası güdülmüştür. Farklı kültürel grupların kültürel mirasları, dilleri, folklorik ürünlerinin yaşatılmasının önüne bir Türk etnik kimliği inşa edilmesi geçmiş, farklı kültürel, dil, eğitim, ekonomi gibi konularda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün yukarıdan aşağıya doğru bir yaklaşımla empoze ettiği devrimler bu Türk etnik kimliği inşa etme projesini desteklemiştir. Kılınç'a göre “*Milli birlik ve bütünlüğün, devlet ve toplumun bekasınının tek bir kültür ve kimliğe bağlandığı ulus devlet modelinde hâkim kültür ve kimliğe tehdit teşkil ettiği düşünülen farklılıklara izin verilmemiştir. Özellikle yaygınlaşan ve zorunlu hale getirilen eğitimle, farklılığın kaynağı olan azınlıkların asimilasyonu yoluyla homojenlik sağlanmaya çalışılmıştır. Ulus devletin liberalizmle birlikteliği fiilen homojen milli kimlik ve kültür çerçevesine sığıştırılmış ve sadece siyasal çoğulculuğa izin vermiştir. Yasaklanan azınlık dilleri, kültürel ve dini uygulamalar ve kıyafetler gibi uygulamalar çoğulculuk yelpazesini daraltmıştır*” (Kılınç, 2017: 45). Devletin ve devlet kurumlarının Türkiye’de yaşayan ve kendisini Türk olarak tanımlamayan kültürel grupların temel hak ve özgürlüklerini ihlal eden uygulamalar olmuştur. Kadioğlu'nun da belirttiği gibi, “*Türkiye’de vatandaşlık meselelerinin temelinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip, gayrimüslim ve Türk kimliği dışındakilerin dillendirdiği eşitsizler yer almaktadır. Kâğıt üzerinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, her zaman için beraberinde eşit haklar getirmemektedir*” (Kadioğlu, 2006: 33). Kişilerin çocuklarına kendi ana dillerinde isimler koyamamaları, yer adlarının değiştirilmesi, ‘milli birlik ve bütünlüğe’ tehdit olarak görülen köylerin boşaltılarak insanların zorla yerinden edilmeleri, faili meçhul ölümler ve kayıp edilmeler, gözaltılar, işkenceler, tehditler, politik örgütlenmelerin kapatılmalarıyla sonuçlanması gibi insan hakları ihlalleri kültürel kimliklerin kendilerini devam ettirmeleri önündeki engellere verilebilecek yalnızca birkaç örnek olabilir. Kadioğlu eşitsizliklerin temel nedeni olarak “*...vatandaşlığın son kertede ulusal kimlik/milliyet kavramı ile ilişkilendirilmesi*”ni göstermektedir (Kadioğlu, 2006: 33).

Ulus devletin Türk kimliği inşası sürecindeki politikasının bir benzeri olarak, Kürt hareketinde de benzer bir yaklaşımla Kürt kimliği altında farklı halkların kimliklerinin de eritildiğini ZAZA-DER Yönetim Kurulu Başkanı şu şekilde ifade etti: “*Kürt hareketi de devlet olmak için yola çıkmış bir hareket olduğundan, Kürdistan’da ne kadar etnik gruplar var ise onların hepsinin Kürt ulusu olduğunu iddia etmek durumundaydı.*” Zazaların da bu harekete olan desteğini ve bu süreçte kendilerini Kürt olarak gördüklerini ifade etti. Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere siyasi amaçlar, politik idealler uğruna kendi kültürel kimlik ve tanınırlıkları

pahasına inşa edilen bir üst kimliğe aidiyet gösterme eğilimi olmuştur. Benzer olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren Türk üst kimliği ulus devlet anlayışı içerisinde inşa edilerek kültürel grupların tanınması ve hak ve özgürlüklerini bu üst kimliğin birlik ve bütünlüğüne ‘tehdit oluşturmama’ pahasına yaşayamamaları anlamına gelmiştir.

Bu çalışmayla amacım, Türkiye’deki kültürel çeşitliliğin görülebileceği İstanbul’daki kültürel grupları yaşatmayı amaçlayan sivil toplum kuruluşları aracılığıyla bir arada yaşamak konusundaki düşüncelerini araştırmaktır.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının nicel ve nitel olarak artışı 1999 Marmara Depremi ve sonrasındaki çalışmalara denk gelse de Dernekler Kanunu’nun 1990’lardan sonra farklı kültürel grupların dernek isimlerinde yer alabileceği hakkındaki kanun değişikliği, Avrupa Birliği (AB)’ne giriş müzakereleri ve AB uyum yasaları çerçevesinde oluşan elverişli politik ortam farklı kültürel grupların da örgütlenmesine ve bir sivil toplum kuruluşu şemsiyesi altında örgütlü olarak çalışmalar yürütülmesine ortam hazırlayarak sivil toplumu canlandırmıştır. Türk etnik kimliğinin baskıladığı kültürel kimliklerin kendilerini ayrı özgün kimlikler olarak ifade etmeleri ve örgütlenmelerinin, ulus-devlet kavramına ve ülke güvenliğine bir tehdit olmadıkları anlayışı bu dönemde kabul görse de Gezi Hareketi,¹⁵ Temmuz 2016 darbe girişimi, sonrasındaki olağan üstü halin uzun süre devam etmesi ve kanun hükmünde kararnamelerle birçok sivil toplum kuruluşunun kapatılması sonrasında sivil toplum kuruluşlarının mevcudiyetlerini devam ettirmeleri önündeki sosyo-politik ve ekonomik engeller, 90’lardan sonra faaliyetleri ivme kazanan kültürel grupları yaşatmaya çalışan sivil toplum kuruluşlarına üyeliklerin azalmasına, bağışların azalmasına, faaliyetlere katılan kişilerin sayısının azalmasına da yol açmıştır. Kaliber ve Tocci (2010: 196)’ye göre; özellikle 1980’lerden beri Türkiye’nin sivil toplumu, Türk ordusu tarafından güçlü bir şekilde etkilenerek, Türkiye devletinin liberal olmayan özellikleri aleyhinde çalışmaya eğilim göstermiştir. Özellikle 1980’den beri, Türkiye’deki sivil toplum, demokratikleşme süreci ve insan haklarının korunması ile yakın bir şekilde ilişkilendirilmektedir. Bu sebeple devlet kurumları tarafından şüphe ile karşılanmaktadır.

Yedi STK Yedi Farklı Kuruluş Yolculuğu

Görüşme gerçekleştirdiğim sivil toplum kuruluşlarına kuruluş yolculuklarını sordum ve dernek yöneticilerinden yedi farklı kuruluş öyküsü dinledim.

2011 yılında kurulan ZAZA-DER’in Başkanı, kurulmadan önce bir vakıf tüzel kişiliği adı altında kurulma girişimlerini görüşmede anlatırken, vakıf kurmanın bütçe gerektirdiğini gördüklerini ve yerine dernekleşmeyi düşündüklerini belirtti. Aynı zamanda görüşmede, dernek kurucularının, çıkarılan ‘Miraz’ dergisinin etrafında sivil örgütlenmeyi düşündükleri ve toplantıların sonucunda bu derneğin kurulduğu bilgisi verildi.

1952 yılında kurulan İstanbul Kafkas Kültür Derneği’nin kökleri 1946 yılında kurulmuş olan Dosteli Yardımlaşma Cemiyeti adlı hayır derneğine uzanıyor. İstanbul Kafkas Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanı kuruluş yolculuklarını anlatırken, *“Bir yerde sürgün olarak yaşamak ‘öteki olmak’ her zaman kendisiyle aynı kimliği taşıyanlarla birlikte olmayı zorlayan, kendisine benzerleri bulmaya zorlayan bir unsurdur”* diyerek İstanbul Kafkas Kültür Derneği altında örgütlenen halkların yan yana gelmelerinin ve örgütlenmelerinin nedenini ifade etti⁴. Kurucularının büyük bir kısmı Çerkezlerden ve Abazalardan oluşan yapı, bir süre sonra Azeriler, Dağıstanlılar ve Balkan göçmenlerinin kendi derneklerini kurmalarıyla daha çok Çerkezlerin ve Abazaların içerisinde olduğu Kafkas Kültür Derneği’ne evrilmiştir.

HADİG 2011 yılında kurulmuştur. Diğer derneklerde olduğu gibi bir hazırlık dönemi geçirmiştir. Görüşmeyi gerçekleştirdiğim danışma kurulu üyesi bu süreci anlatırken; *“Türkiye’deki kültürel çeşitlenme, demokratikleşme adımlarıyla paralel olarak farklı toplumsal kesimlerin görünür olma sürecinde Kürtler, Çerkezler, Gürcüler, Lazlar gibi etnik aidiyetler çevresinde çeşitli sivil toplum kuruluşları ile kendi kültürel kimlikleri üzerine bir araya gelip, çalışmalar yapmaya başladılar. Hemşinliler de bu süreci yaşamaya başladılar”* ifadelerine yer verdi. Hemşinlilerde de örgütlenme, dernekleşme ihtiyacı hissedildiğinden bahsetti. 2009-2010 yıllarında İstanbul’da yapılan toplantıların sonucu olarak kuruluş kararı verildiğini belirtti.

2001 yılında kurulan Lozan Mübadilleri Vakfı’nın geçmişi 1999 yılında kurulan Büyük Mübadele Çocukları adında bir grup mübadil, mübadil çocuğu ve torunu tarafından örgütlenen bir girişime dayanmaktadır. Aynı zamanda 1990’ların ikinci yarısından itibaren Türkiye ile

---

⁴ İstanbul Kafkas Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanı ile yapılan görüşme, 13/03/2019, Üsküdar, İstanbul.

Yunanistan arasındaki olumlu ilişkiler ve 1999 depremiyle oluşan dayanışma ortamı da vakfın kuruluşu için elverişli bir ortam hazırlamıştır. Vakıf Başkanı bununla birlikte 1923 yılında Mübadele Cemiyeti adı altında kurulmuş olan bir mübadele örgütlenmesinden bahsetti. Bu örgütlenmenin 1925’lerde çıkan Tahrir-i Sükun Yasası sonrasında kapatıldığını tahmin ettiğinden bahsetmiştir.

Alevi Düşünce Ocağı ise 2015 yılında kurulmuştur. Daha önce değişik Alevi kuruluşları içerisinde görev yapan Alevi Düşünce Ocağı Yönetim Kurulu Başkanı, Alevi kuruluşlarının içerisinde hem temsil hem de hizmet fonksiyonlarını yapan birçok sivil toplum kuruluşu bulunurken, bilgi ve düşünce fonksiyonlarına sahip, örneğin inanç özgürlüğü, kazanılmış hakların hayata geçirilmesi konusunda çalışan kuruluşların zayıf kaldığını belirtti⁵. Kendi bilgi dağarcığını geliştirmek, eğitim ve farkındalık konularında zayıf kalan Alevi kuruluşlarının açığını kapatarak, araştırma merkezi, enstitü olarak çalışmak istediklerini ifade etti.

2008 yılında kurulan Laz Kültür Derneği’nin ise kökleri 1992 yılına kadar uzanıyor ve Dernek Başkanı kuruluş öykülerini şu şekilde anlatıyor: *“1992’de İstanbullu bir grup üniversite öğrencisi olarak Lazca’nın yok oluşu karşısında ne yapabileceğimiz sorusundan hareketle bir Horon topluluğu oluşturduk. Sonrasında da zaman içerisinde müzikle mücadele etmenin doğru bir yöntem olduğunu düşünerek, 1993’te Zuğaşi Berepe grubunu Kazım Koyuncu ile birlikte kurduk. 1992’nin sonunda Laz Kültür Vakfı çalışması söz konusuydu, bir girişim vardı, Laz Vakfı kurulamadı o dönemde. Ancak hem biz gençler hem de Laz Kültür Vakfı girişimcileri bir araya gelerek OGNİ dergisini yayınladık”*⁶. Görüşmede Dernek Başkanı 1992’de başlayan önce dans, sonra müzik grubu, sonrasında da dergi çıkarılması sayesinde derneğin hayat bulduğunu belirtmiştir.

İsmail Beşikçi Vakfı 2012’de, İsmail Beşikçi’nin hayatı boyunca biriktirdiği kitap, dergi, gazete gibi yayınlardan oluşan arşivini ayakta tutmak amacıyla kurulan bir kütüphanenin oluşturulması ve kütüphanenin de zamanla olgunlaşıp vakfa dönüşmesi ile kurulmuştur.

Sivil toplum kuruluşlarına kuruluş amaçlarını sorarken kuruluş dertlerini görüşme gerçekleştirdiğim yönetim kurulu üyelerine sordum.

---

⁵ Alevi Düşünce Ocağı Yönetim Kurulu Başkanı ile yapılan görüşme, 20/03/2019, Şişli, İstanbul.

⁶ Laz Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanı ile yapılan görüşme, 22/03/2019, Şişli, İstanbul.

ZAZA-DER Yönetim Kurulu Başkanı ile görüşmemde, ZAZA-DER’in Zaza dili ve kültürü üzerine hak ve hizmet temelli çalışmalarının yanı sıra iki yönlü mücadelelerini şu şekilde ifade etti: *“Birisi hem Türk hem Kürt siyasi hareketlerinin olumsuz tavırlarına karşı tavır geliştirmektir. Öbür yandan da Anadolu’daki diğer sivil toplum örgütleriyle ortaklaşa bu şiddet sarmalını nasıl engelleyebiliriz, buna yönelik tavır geliştirmeye çalışmak ve çalışmalar yürütmektir”*. Tüzüğünde yer alan amaçları arasında ise şunlar ifade edilmektedir;

- Zaza dili, kültürü, tarihi ve sosyolojik mirası alanında araştırma ve inceleme yapmak, tahrip olmuş, yok olmayla karşı karşıya kalmış, Zaza kültürü ve sanat değerlerinin derlenip korunması ve yenilenmesine hizmet etmek,
- Zazaca’nın başlı başına bir dil olduğunu kabul ederek; evrensel insan hakları çerçevesinde Zaza dilinin ve kültürünün ulusal ve uluslararası düzeyde hukukî güvenceye alınmasını sağlayacak çalışmaları organize etmek,
- Zaza dili, tarihi, edebiyatı, folkloru vs. alanında çalışmalar yapan çeşitli ülkelerdeki ve Türkiye’deki enstitü, akademi, kültür merkezleri, dernek vb. çalışmalar yapan kurumlar ve kişilerle ilişkiler kurarak; düşünce alışverişinde bulunarak ortak konferans, seminer, sempozyum benzeri etkinlikler düzenleyerek, karşılıklı kültürel dayanışmanın geliştirilmesi için zemin hazırlamak.

İstanbul Kafkas Kültür Derneği’nün tüzüğünde yer alan amaçlar arasında ise şunlar vardır;

- Kafkas kültür değerlerini incelemek, derlemek ve korumak;
- Bu kültürel tarihi ve coğrafi zenginlikleri toplantılar ve yayınlar yolu ile üyelerine, Türk ve Dünya kamuoyuna tanıtmak;
- Kafkas toplumu ile birlikte yaşadığı toplumların üyeleri arasındaki dostluk ve iş birliğini yaygınlaştırmak;
- Kafkas toplumunun kültürel ve diğer sorunlarına çözüm önerileri üretmek; insan hak ve özgürlüklerinin ulusal ve uluslararası düzeyde gelişmesine katkıda bulunmak.

Dernek Yönetim Kurulu Başkanı kuruluşlarındaki dert ile şu anki dertlerinin farklı olduğunu, kuruluştaki dertlerinin ‘kültürümüzü yaşatmak’ olduğunu, şu an ise bunun ‘kültürümüzü korumak’ şeklinde değiştiğini söylerken, bu değişimin nedenin kentleşme içerisinde kültürün asimilasyona uğraması ve ‘kültürel yok oluş kaygısı’ olarak tanımladı.

HADİG’n tüzüğünde yer alan amaçlarının arasında ise;

- Başta Hemşinliler olmak üzere Karadeniz bölgesinde yaşayan halkların kültürü, edebiyatı, sanatı, dili ve tarihi konularında çalışmalar yapmak,
- Üyeleri ve toplumda Hemşin dil ve kültürü hakkında farkındalık yaratmak,
- Kültürel değerleri belgelemek, korumak, geliştirmek,
- Ulaşılan bilgi ve değerleri gelecek kuşaklara ve diğer toplum kesimlerine aktarmak suretiyle, ülkemiz ve insanlığın evrensel değerlerinin bir parçası olan Hemşin dil ve kültürünün yaşaması ve kendini yarınlara taşıması için çalışmak,
- Toplumlar arasında barış ve hoşgörüye dayalı çoğulcu demokratik bir kültürün gelişmesi, temel insan haklarının ulusal ve uluslararası düzeyde yerleşmesine katkıda bulunmak şeklinde ifadeleri görüyoruz.

Derneğin tüzüğünde Hemşin dili ve kültürü yaşatma çerçevesindeki amaçların yanı sıra *“toplumlar arasında barış ve hoşgörüye dayalı çoğulcu demokratik bir kültürün gelişmesi”* ifadesi dikkat çekmektedir. Görüşmede HADİG Denetim Kurulu Üyesi, HADİG’in bir boyutuyla yöre derneği iken, diğer boyutuyla da Hemşin dili, kültürü ve tarihi konularında Hemşinlilerin kendini ifade etme, görünür olma ve bu konulardaki akademik araştırmalara da zemin olma amacıyla 2011 yılının Haziran ayında kurulduğunu dile getirdi⁷.

Lozan Mübadilleri Vakfı’nın amacı, 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan zorunlu nüfus mübadelesi ile Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen mübadillerin kültür sanat ve folklorik değerlerini korumak, yaşatmak ve genç kuşaklara aktarmaktır. Mübadeleden geride kalan her iki yakadaki kültürel ve mimari mirasın korunması için çaba göstermek ve Türkiye ile Yunanistan halkları arasındaki sevgi, dostluk, iş birliği ve barış ortamının gelişmesine katkıda bulunmak.

Vakfın senedinde; “Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti ile Yunan hükümeti arasında 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan şehrinde imzalanan ‘Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi’ kapsamına giren mübadillerin;

- Kültür, sanat, folklorik değerlerini korumak, yaşatmak,
- Yakın tarihimizi ve mübadeleyi bilimsel olarak araştırmak, belgelemek,

---

⁷ Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği Denetim Kurulu Üyesi ile yapılan görüşme, 19/03/2019, Kadıköy, İstanbul.

- Mübadillerin geride bıraktıkları insanlık mirası olan kültür varlıklarının korunması için çaba göstermek,
- Türkiye ve Yunanistan halkları arasındaki dostluk, sevgi ve işbirliğini geliştirmek ve barış kültürünün yerleşmesi için çaba göstermek,
- Mübadiller ve sonraki kuşaklar arasındaki sosyal ve kültürel dayanışmayı ve yardımlaşmayı sağlamaktır” ifadeleri vakfın amacı olarak belirtilmiştir.

Alevi Düşünce Ocağı,

- Alevi inanç ve kültürünü günün şartları içinde yeniden anlayıp, anlatmak;
- Toplumsal belleği doğru ve güvenilir bilgiler ile donatmak ve canlı tutmak, Gelecek kuşaklara Alevi düşünce sisteminin esaslarını aktarabilmek;
- Tarih boyunca hep kendisini yenileyerek ayakta kalmış olan Alevi inancının irfanı, müziği, edebiyatı, semahları, simgeleri ve sembolleri ile çevrelenen kültürel ve sosyal kodlarını yurt içi ve dışında canlı tutmak, tanımak ve tanıtmak;
- Alevilerden başka herkesin üzerinde konuşmayı hak saydığı Alevilik konusunda Alevilerin sesini ve taleplerini de kayıt altına almak, günün dili ile duyurmak, yayınlamak, Alevi kültür ve sanat birikimine katkıda bulunmak;
- Dergâhları zorla elinden alınmış olan Alevi toplumunun hakkı olan mekânsal düzenlemelere, inançsal ve sosyal hizmetlere erişme mücadelesine katkı sunmak;
- Yerel, ulusal ve uluslararası iş birliğini sağlayarak “toplumsal eşitlik ve adalet” ilkelerine dayanan demokratik bir toplum idealine hizmet etmek amaçları ile kuruldu.

Dernek Başkanı görüşmede amaçlarını anlatırken şunu ifade etti: “*Popülist hedefleri olmayan, cem evi açmak veya üye kaydetmek amacı olmayan, Alevi düşüncesinin, temel insan haklarının, din ve inanç özgürlüğünün toplumda daha doğru anlaşılmasını sağlayacak çalışmalar yaparak, bu çalışmaların Alevi veya Alevi olmayan özgürlükçü, temel haklar üzerinde çalışan her türlü sivil toplum kuruluşunun kullanımına sunmak istiyoruz.*”

Laz Kültür Derneği, dernek kurmakla temsiliyet kazanarak yayın yapmak amacıyla kurulmuştur. Hedef Lazcanın yaşaması üzerinden çalışmalar yapmaktır.

Derneğin tüzüğünde yer alan amaçları arasında ise;

- Laz dili ve kültürüne ait değerleri incelemek, korumak, bu dile ve kültüre ait her türlü zenginliği insanlara tanıtmak,

- Laz dili ve kültürünün Kafkasya ve Karadeniz kültürel coğrafyasının bir parçası olduğu göz önüne alınarak Kafkasya ve Karadeniz kültürel alanlarının tanınması ve tanıtılması ve Kafkasya ve Karadeniz değerlerinin insanlığın ortak değerleri olarak paylaşımının sağlanmasında çalışmalar yapar ve topluma sunar,
- Dernek Kafkasya ve Karadeniz’de kültürlerarası diyalogun kurulması, karşılıklı saygı ve kültürel hoşgörü temelinde ilişkilerin geliştirilmesi, karşılıklı tanıtılması için çalışmalar yapar,
- Dernek Türkçe ve Lazca olarak müzik, tiyatro, sinema, edebiyat gibi sanatsal ve kültürel alanlarda çalışmalar yapar. Dernek Laz kültürüne mal olmuş kişilerin ve eserlerinin, halk şarkılarının, halk oyunlarının, halk edebiyatının, geleneksel enstrümanların kötü niyetli, haksız, gerçeğe aykırı kullanımlarına karşı her türlü şikâyet, yasal koruma talebi gibi hukuki yollara müracaat eder,
- Halk ezgileri, şarkıları, destan, karşılama ve ağıtları, horonları hülasa folkloru üzerinde araştırmalar, derlemeler yapar. Bunları yazılı, işitsel, görsel teknik kayıtlar yaparak koruma altına alır ifadeler yer almaktadır.

İsmail Beşikçi Vakfı İsmail Beşikçi’nin dergi, gazete, kitap vb. yayınlardan oluşan arşivini ayakta tutmak amacıyla kütüphane kurulması ve bu kütüphanenin araştırmacılara, öğrencilere ve akademisyenlere açılması amacıyla kurulmuştur. Kürt kimliğini ayakta tutmak ve Kürdoloji çalışmalarıyla Türk toplumunu buluşturmak, diğer bir deyişle “Kürdoloji çalışmaları ile Türk toplumu arasında köprü kurmak” da görüşmeler sırasında vakfın amacı olarak dile getirilmiştir.

Vakfın senesinde ise kuruluş amacı “İsmail Beşikçi’nin adını, düşüncelerini ve çalışmalarını yaşatmak; tarih, dil, insan hakları ve bu bağlamda özellikle kadın ve çocuk hakları, ayrımcılık ve ötekileştirme konularında bilimsel, kültürel ve sosyal çalışma ve araştırmalar yapmaktır” şeklinde ifade edilmiştir.

Kürt kimliği ile ilgili inkâr politikalarının bir benzeri olarak, ZAZA-DER Yönetim Kurulu Başkanı ile yaptığım görüşmede Zaza kimliğinin de hem kendi içlerinde hem de Türk ve Kürt siyasi söylemlerinde inkâr ile karşılaştığını dinledim: “*Türkler bize Zazalaşmış Türk, Kürtler kendine Zaza diyen Kürt, Ermeniler de bunlar eskiden Ermeni idi inanç değiştirdiler, özellikle Zazaların Alevileri için söylüyorlar, Ermeni’dir*” şeklindeki söylemlerin yanı sıra Zazaların da kendi içlerinde bu olasılıkları değerlendiren sorgulamaları bulunuyor. Dolayısıyla derneğin

kendilerine sordukları sorulardan birinin “*biz kendimizin kendimiz olduğunu ne kadar anlatabileceğiz*” sorusu olduğunun altını çizdi.

ZAZA-DER Yönetim Kurulu Başkanı ile olan görüşmemde Zaza kültürü ve dilinin kendini yaşatma çabası içerisinde Kürt kimliği altında bilinmeleri üzerinden bir mücadele verdiklerini gördüm. Ancak bu mücadele hem kendi içlerinde hem de farklı halklara karşı verdikleri bir mücadele. Görüşmede Zazaların içerisinde Kürt olduklarını yadırgamayan kişiler ile ilgili; “*Biz de kendi topraklarımızdan çıktığımızda metropol kentlere geldiğimizde, bize Kürt denmesini yadırgamıyorduk. Kendimize de Kürt diyorduk. Nerdeyse Kürt kimliği artık benimsenmiş bir kimlik haline gelmişti. Ancak okuyan yazan entelektüel kesim içerisinde hakikaten ‘ben kimim’ sorusunu kendine sorup da araştırmaya koyulduğunda kendinin Kürt olmadığını fark edenler ortaya çıktı*” ifadeleri yer aldı. Varlıklarını devam ettirme mücadelesi sırasında karşılaştıkları sorular arasında “*Siz Kürt değil misiniz?*”, “*Siz kendinize Kürt demişsiniz, yadırgamamışsınız*” gibi söylemlerle karşılaştıklarını belirtti. Farklı halklar nasıl Avrupa’ya gittiklerinde kendi kültürel kimliklerinin adları altında kendilerini tanımlamayıp Türk demişlerse, Zazaların da Kürt kimliğini yadırgamadığını ancak ne zaman “Ben kimim?” sorusunu araştırmaya başladıklarında Kürt olmadıklarını fark ettiklerine değindi. Buna ek olarak “*Zazaların temel sorunu kendinin Zaza olduğunun farkında olmayışıdır*” şeklinde varlık mücadelesindeki temel sorunu dile getirdi. Aynı zamanda derneğin sivil alanda da çeşitli sorgulamalarla da karşılaştığına değinen Dernek Başkanı, Zaza kimliği ile ortaya çıktıklarında gerek sol hareketler gerekse Kürt siyasi hareketinden gelen ‘ya bunlar da nereden çıktılar’, ‘bunlar mücadeleyi bölüyor, parçalıyor’, ‘zaafa uğrattıyor mücadelemizi’, ‘bunlar olsa olsa derin devletin insanlarıdır’, ‘acaba mit midir istihbaratın kurduğu bir şey midir’, ‘bugüne kadar Zaza yoktu bu Zaza nereden çıktı’” gibi sorularla karşı karşıya kaldıklarını belirtti.

İstanbul Kafkas Kültür Derneği’nin Yönetim Kurulu Başkanı ile gerçekleştirdiğim mülakatta; Kafkas kültürünü yaşatmak, korumak üzerinden varoluş mücadelelerini anlatırken “*kültürel yok oluş kaygısı*”, “*kültürün, folklorun, dilin yok olmaması*” ifadelerini kullanırken, kültürü yaşatmaya çalışmanın bir ‘refleks’ olduğunu belirtti. “*Kimlik bilinci olan herkes gibi etnik kimliklerini yaşatmaya çalıştıklarını*” vurguladı. “*Kentleşme ve modernite ile birlikte kültürü kaybediyoruz*” sözleri ile kaygısını dile getiren dernek yöneticisi, “*kaybetmemek için bir araya geliyoruz*” diye ekledi.

Hadig denetleme kurulu üyesi Hemşin dili ve kültürünü yaşatmak üzerindeki çalışmalarını anlatırken; “...biz kendi özel yaşamımızda kendi anadilimizin ve kültürümüzün gittikçe yok olduğunu deneyimliyoruz, yaşıyoruz. Sosyolojik dönüşümün, kentleşmenin, eğitimin, iletişim araçlarının gelişmesinin bu konuda ciddi payı var” ifadelerine yer verdi. Bununla birlikte, “Hemşin dilinin ve kültürünün gittikçe yok olmasından duyulan kaygıyla bu dili kültürü yaşatmak, bu dille kültürle ilgili çalışmalar yapılmasını bu dilin toplumsal hayatta bir şekilde varlığını sürdürmesinin zeminini yaratmak ve onun kaygısıyla bir araya gelmek” şeklinde kültürlerini var etme çabalarını belirtti.

Lozan Mübadilleri Vakfı Başkanı ile gerçekleştirdiğim görüşmede⁸ mübadele kavramını sinemada edebiyatta ve hayatın diğer unsurlarında konuşulan, işlenen, araştırılan bir konu olmadığını gördüm. Aynı zamanda mübadillerin farklı ana dil ve kültürel geçmişlere sahip heterojen bir grup olması da görüşme sırasında altında çizilen bir konu olmuştur.

Alevi Düşünce Ocağı Başkanı, yaptığımız görüşmede Alevi inanç sistemi ile ilgili şunun altını çizdi: “Hem kendisi kültürün, bilincin ürünüdür hem de her inanç sistemi gibi o da kendi bilincini kendi kültürünü yaratmaya devam etmektedir”.

Laz Kültür Derneği tüzüğünde yer alan “Laz dili ve kültürüne ait değerleri incelemek, korumak, bu dile ve kültüre ait her türlü zenginliği insanlara tanıtmak” ifadeleri yer almakta, Laz dili ve kültürünü korumak üzere çalışmalar yaptıkları belirtilmektedir.

İsmail Beşikçi Vakfı, Kürt kimliğini yaşatma çalışmalarının araçlarından biri olan Kürdoloji çalışmalarını destekleyen bir vakıftır. Öğrencilerin, araştırmacıların bilimsel olarak çalışmalar yapmasını teşvik etmiş ve desteklemiştir. Kütüphane aracılığıyla mekân ve kaynak desteği sunarken, farklı projelerle öğrencilere eleştirel bakış açısı kazanmalarına da katkı sağlamaktadır.

Yedi Derneğin Faaliyetlerine Bakış

Görüşme gerçekleştirdiğim yedi sivil toplum kuruluşuna ne tür faaliyetler gerçekleştirdiklerini de sordum.

---

⁸ Lozan Mübadilleri Vakfı Başkanı ile yapılan görüşme, 20/03/2019, Taksim, İstanbul.

ZAZA-DER, Zaza dili ve kültürü üzerine hak ve hizmet temelli çalışmalar gerçekleştiriyor. Hak temelli olarak bir sonraki bölümde daha detaylı olarak ifade ettiğim gibi Zazaca dil dersleri verilirken, Zazaca dilinin seçmeli ders olarak seçilebilmesi ve aileler tarafından işaretlenmesi hakkında kampanyalar düzenlediklerini ifade etti. Aynı zamanda Zaza dili ve kültürü ile ilgili konferans, çalıştay düzenlemiş olmanın yanı sıra Dünya Anadil Günü çerçevesinde de etkinlikler yapmaktadırlar. Bunlara ek olarak yaşlıların anlatılarını hem tarihsel değeri hem de dil çözümlemesi açısından kayıt altına alırken, sözlük çalışmaları yapmakta ve Zazaca yayınlanmış eserlerden oluşan bir arşivleri bulunmaktadır.

İstanbul Kafkas Kültür Derneği'nin faaliyetleri arasında Abazaca, Çerkezce gibi Kafkas dillerini temel alan dersler, dans atölyesi, el sanatları, drama gibi dersler sunulurken, Xabze ve Kafkas kültürü ile ilgili farklı konularda seminer, paneller düzenlenmektedir.

HADİG Hemşince dili derslerinin yanı sıra Gor dergisi örneğinde olduğu gibi yayıncılık faaliyetleri de yapmaktadır.

Lozan Mübadilleri Vakfı mübadillerin kültürel ve mimari miraslarını yaşatmak için yaptıkları arasında farklı projeler yürütmekte, koro çalışmaları, gezi organizasyonları, sempozyumlar, söyleşiler düzenlemekte ve yayınlar çıkarmaktadır. Türkiye'nin ilk göç temalı müzesini kurmuştur. Her yıl 30 Ocak'ta farklı derneklerle birlikte anma törenleri çerçevesinde talep ve önerilerini de dile getirmektedirler.

Alevi Düşünce Ocağı faaliyetleri arasında küçük ölçekli yerel ağlar oluşturdukları, bu ağların kullanması için audio-visual kayıtlar yaptıkları, bu kayıtlar ile bir ansiklopedi oluşturmak için çalışmalar yaptıkları, dinletiler, söyleşiler düzenledikleri belirtildi.

Laz Kültür Derneği faaliyetleri arasında da dil, müzik, dans ve yayıncılık üzerine odaklanmış çalışmalar bulunmaktadır. Süreli yayınları arasında Ogni ve Skani Nena dergileri bulunmaktadır.

İsmail Beşikçi Vakfı ise kütüphanesiyle araştırmacı, öğrenci ve akademisyenlere mekânsal ve kaynak sağlayarak destek verirken, Bahar Akademisi Programı gibi projelerle araştırmacıların eleştirel bir bakış açısına sahip olmaları ve tartışma kültürünü tatmaları amaçlamaktadır.

Dernek ve vakıflar görüşmelerde özellikle dil üzerinden kültürel varlıklarını yaşatma mücadelelerini vurguladılar. Bu nedenle bu konudaki görüşlere, ayrı bir başlıkta yer vermek istedim.

İstanbul Kafkas Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanı “*kültürün önemli ayaklarından biri dildir*” derken, ZAZA-DER Yönetim Kurulu Başkanı da “*Dil kültürün sesli olarak dışavurumudur*” ifadesiyle dilin önemine işaret etmiştir.

Türk kimlik politikaları çerçevesinde Kürtçenin ayrı bir dil olarak varlığının kabul edilmemesinin yanı sıra ZAZA-DER ile gerçekleştirdiğim görüşmede Zazacanın, Farsçanın ya da Kürtçenin bir lehçesi olduğunun iddia edildiğini ve bu iddianın siyasi bir söylem olduğu belirtilmiştir. Görüşmede aynı zamanda Zazacanın otorite dilbilimciler tarafından bağımsız bir dil olarak tanındığının altı çizilmiş ve bu konun bilinirliği hakkında konferans, çalıştay düzenlemek gibi akademik çalışmalar yaparken, dernek bünyesinde Zazaca dersleri verdiklerini de belirtmişlerdir. İstanbul Kafkas Kültür Derneği de Çerkezce okuma yazma öğretmenin yanı sıra Çerkez edebiyatı ile ilgili çalışmalar yürütmektedirler. Dernek aynı zamanda Abazaca dil kursu da vermektedir.

UNESCO’nun yayınladığı “Tehlike Altındaki Diller Atlası”na⁹ göre Zazaca zarar görebilir durumda, Lazca kesinlikle tehlikede, Hemşince kesinlikle tehlikede, Kabardey Çerkezcesi zarar görebilir durumda ve Abaza dili kesinlikle tehlikededir. ZAZA-DER Yönetim Kurulu Başkanı Zazaca ile ilgili olarak şunları ifade etti: “*Biz biliyoruz bu dil yok olmak üzere. Çocuklarımız artık bu dili konuşmuyor. Nasıl yaşatabiliriz, nasıl varlığını devam ettirebiliriz. Zaza toplumsal grubu içerisinde bu anlamda nasıl bir farkındalık yaratabiliriz, ne tür çalışmalar yürütürsek bunu sağlayabiliriz?*” Bu ifadelerde de görüldüğü gibi Zazaca’yı yaşatmak hakkındaki çalışmalarını aktarırken, “*Zazalar Zazaca okuyup yazmayı bilmiyor, Zaza alfabesini tanımıyor*” ifadelerini de kullandı. Hak temelli çalışmalarını içerisinde Zazacanın seçmeli dil olarak okullarda okutulması ile ilgili çalışmalarını anlatırken, Zazacanın seçmeli ders olarak aileler tarafından işaretlenmesi ile ilgili sosyal medya üzerinde de kampanya yürüttüklerini belirtti. Dernek tarafından yurtdışından Zaza dili konusunda çalışan dil bilimcilerin katıldığı bir konferans düzenlenmiş. Aynı zamanda yaşlıların anlatılarını hem sözlü tarih hem de dil çözümlemeleri çalışmaları nedeniyle kayıt altına alıyorlar. Zazaca seçmeli dersi için yazdırılan

---

⁹ <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>

ders kitabı ile ilgili itiraz süreçlerini Dernek Başkanı şu şekilde ifade etti: “*Seçmeli dersler için kitabı Artuklu Üniversitesi’ne yazdırdı Milli Eğitim Bakanlığı. Artuklu Üniversitesi, özellikle o bölüm, Kürt siyasetinden olan insanların kümelendiği bir alan. Onların kitabına dair iki defa üst üste Milli Eğitim Bakanlığı’na ve Başbakanlığa raporlar yazdık, gönderdik. Çünkü Kürtçeden bozma bir Zazaca ile Zazaca ders kitabı yazılmıştı. O İtirazlarımız sonrasında oradan alındı iki yıl önce Bingöl Üniversitesi’ne verildi.*” Derneğin bugüne kadar Zazaca yayınlanmış eserlerden oluşan bir arşiv çalışması da bulunuyor.

Hadig denetleme kurulu üyesi mülakatta Hemşin dilinin korunması hakkındaki düşüncelerini aktarırken, kentleşmeyle birlikte Hemşin dilinin yerini başka bir dilin aldığını ve kendi anadillerini terk etmek durumunda kaldıklarını ifade etti. Hemşinliler için kendi coğrafyası bir dil adacağı iken kente gelindiğinde o dili o çerçevede yaşatmanın mümkün olmadığına işaret etti.

Laz Kültür Derneği ile yaptığım görüşmede ise Lazcanın yok oluş tehlikesi ile ilgili olarak şu ifadeler yer aldı: “*Lazcanın yok oluşu dışardan baktığımızda bir dilin yok oluşu, ama içerden baktığımızda bizim de yok oluşumuz, sanki hiç yaşamamış gibi olmamız.*” Dernek Başkanı Lazcanın kendileri için önemli bir değer olduğunu “*Bizi biz yapan değer*” ifadesiyle belirtirken, Lazca dilinin yaşamasının önemini ise şöyle vurguladı: “*Biz nasıl bunu atalarımızdan aldıysak, çocuklarımıza devretmemiz bizim için büyük ve önemli bir görev oldu.*”

Alevi Düşünce Ocağı ile görüşmemde ise dil farklı bir boyutuyla gündeme geldi. Alevi kültürünün yaşatılması için sözlü geleneksel kaynakların yazıya aktarılması gerektiği ifade edildi. Uzun süredir Anadolu’da yasak olan bu inanç sistemiyle ilgili Türkçe kaynakların kısıtlı olması, bu nedenle zengin bir tarihi mirası olan Alevi inanç sisteminin kaynaklarının yazıldığı dönemdeki dillerden günümüz Türkçesine yeniden aktarılması gerekirken, akademik yasaklar nedeniyle tazelenmesi önünde engeller olduğu belirtildi. Alevi Düşünce Ocağı’nın da bu tazelenmeyi yapmak için çalışmalar yürüttüğü ifade edildi. Alevi kültürünün içerisinde yer alan kavramlarının günümüz Türkçesine aktarılmasının önemini şöyle açıkladı: “*Seyyid Nesimi’yi bugün anlayacak genç bir insan bulmak zor ama Seyyid Nesimi’nin kavramlarını bugünün Türkçesiyle söylediğiniz zaman herkes yapışıyor o kavramlara. Hem kendisini günün insanına anlatabilmek hem de günün dilinde kaydedilmek mecburiyeti var bir kültürün kendi bilincini.*”

İsmail Beşikçi Vakfı Kürdoloji çalışmalarıyla, Türk toplumunda Kürdoloji çalışmalarının hem Türkçe hem Kürtçe yapılmasına da katkı sağlamaktadır.

Türkiye’deki Sosyo-Politik Değişimlerin STK’lar Üzerindeki Etkisi

Görüşme gerçekleştirdiğim dernekler Türkiye’nin sosyo-politik değişimlerinin katılım ve bağış üzerindeki etkilerini ifade ettiler. Devletin maddi olarak kaynak sağlamadığı konusunda ortaklaştılar. ZAZA-DER: *“Türkiye’deki siyasal değişimler bizi de etkiliyor. 2 yıldır derneğe daha az kişi geliyor. Önceden Zazaca dil sınıfı 2 sınıftı şimdi tek sınıf var. İnsanlar derneğe gelmekten, derneğe üye olmaktan korkuyor, çekiniyor.”* Gezi Hareketi, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve sonrasındaki olağan üstü halin uzun süre devam etmesi ile birlikte değişen sosyo-politik yapının derneklerin üyelerini, bağışlarını, faaliyetlere katılımı ve faaliyetlerin çeşitlilik ve sayısını etkilediği görüşmelerde ortak olarak beyan edilmiştir.

Türkiye’deki kültürel çeşitlilik ile beraber yaşam kültürünü araştırırken sivil toplum kuruluşlarına *“Türkiye’deki diğer halklarla bir arada yaşayabildiğimizi düşünüyor musunuz”* sorusunu yönelttim.

ZAZA-DER yöneltilen soruya *“Yaşayabilmeyi umut ediyoruz. Yaşamak zorundayız, öyle düşünüyoruz. Anadolu’nun otantik halkıyız. Anadolu’dan kalkıp başka yere gidecek halimiz yok. Anadolu’da yaşayan birçok halkın ana vatanlarında kendi devleti var. Gürcülerin, Çerkezlerin, Ermenilerin, Kürtlerin var. O noktada en yoksul ve yoksun olanı Zazalar. Zazaların büyük talihsizlerinden bir tanesi sadece Anadolu’da var olmaları. Bizim için ülkedeki demokrasi çok önemli. Ülke ne kadar çok demokratikleşirse, biz de o kadar fazla nefes alabilme imkânı bulacağız. Türkiye’deki sorun bize göre sadece bir Kürt sorunu değil”* şeklinde yanıt verdi. Türkiye’deki farklı kültürel grupların varlıklarını sürdürmekle ilgili sorunlar yaşadığının altını çizdi ve bu sorunların çözümünün de demokratikleşmede yatmakta olduğunu belirtti: *“Ne kadar bir arada yaşayabilirsek o kadar iyi.”*

İstanbul Kafkas Kültürü Derneği Başkanı *“Türkiye’de diğer halklarla bir arada yaşayabiliyor muyuz”* sorusuna, *“Bizim farklı halklara bakışımız ile diğer halkların bize bakış açıları aynı değil”* şeklinde cevap verdi ve şöyle devam etti: *“Türkiye’de bütün halklarla birlikte barış içinde yaşamayı son derece önemsiyoruz. Bununla ilgili hiçbir kompleksimiz, sıkıntımız yok.”*

Ancak kültürel haklarımızın tescil edilmesi, Çerkezlerin bir etnik unsur olarak, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olan bir halk olarak, Türkiye’de anayasal statüye kavuşturulması ulaşılabilmiş bir nokta değil.” Dernek Başkanı Çerkezlerin hiçbir zaman Türkiye’de diğer halklarla bir sorun yaşamadığını düşündüğünü söyledi ve *“Bugün eğer bir sıkıntı varsa devletin kimlik ve etnik halklara bakışındaki zaman zaman kısıtlamalar zaman zaman genişlemeler çerçevesinde oluyor”* şeklinde sıkıntıların nedenini ifade etti.

HADİG Denetleme Kurulu Üyesi yöneltilen aynı soruya; *“Yaşayabiliyoruz. Yaşam yerlerini seçerken kümelenme oluyor. Hemşinliler yekpare refleksi olan bir grup değil”* şeklinde cevap verdi.

Lozan Mübadilleri Vakfı; *“diğer halklarla bir arada yaşayabiliyor musunuz?”* sorusuna *“Yaşadığımız coğrafyada ortak yaşam tarihimiz var. Biz bunu başaracağız. Daha başaramadık”* ifadeleriyle yanıtladı.

Alevi Düşünce Ocağı Başkanı yöneltilen soruya; *“Zaten yaşamışız. Anadolu’da inançlar arasındaki farklılıklar 16. yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır”* cevabını verdi. *“Nasıl yaşıyoruz?”* sorusunu ise *“Zorlayarak, baskı altında yaşayabiliyoruz. Halklar asimile oluyor”* şeklinde cevapladı.

Laz Kültür Derneği tüzüğünde yer alan *“Kuruluş amaçları benzer olan diğer derneklerle kültürel bir dayanışmaya yönelik tüm faaliyetlerde işbirliği yapmak ve derneğin amaç ve ilkelerine uygun olarak sivil toplum kuruluşları tarafından oluşturulan kurul, komisyon ve çalışma gruplarına katkıda bulunmak”* maddesinden de anlaşılacağı üzere *“farklı sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği”*ne açıklar. Gerçekleştirilen görüşmede soruya cevap olarak, Lazlar’ın egemene uyum sağlamak durumunda kaldıkları, asimilasyon ve Türkleşmenin olduğu ifade edilmiştir. Lazların hiçbir halkla o halktan kaynaklı bir problemi olmadığı vurgulanmıştır. Özellikle diğer Kafkas coğrafyası halklarıyla olan ortaklıkların (mısır ekmeği, kara lahana, Gürcülerle müzik) halkların birbirine sempatisini arttıran özellikler olduğu belirtilmiştir.

İsmail Beşikçi Vakfı Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı yöneltilen soruyu *“Sokakta renksiz bir arada yaşayabiliyoruz. Kürtler gizlenmek zorunda kalıyor. Kürt kimliği Türkiye’de görünür değil”* şeklinde yanıtlamıştır¹⁰.

¹⁰ İsmail Beşikçi Vakfı Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı ile yapılan görüşme, 25/04/2019, Taksim, İstanbul.

Sonuç

Kadioğlu *Vatandaşlığın Dönüşümü* adlı kitabında vatandaşlığın ulustan arındırılmasına değinmiştir (Kadioğlu, 2006:32). Bu kavram çerçevesinde gerçekleştirdiğim yedi mülakata baktığımda üst bir kimlik olarak inşa edilen resmi Türk kimliğinin yanı sıra Türkiye sosyo-ekonomik parametrelerinin ve kentleşmenin de Türkiye’deki kültürel çeşitliliği ve farklı kültürel kimlikleri asimile ettiği gözlemlenmektedir. Bu asimilasyon, kültürel hakların teslim edilmemesi ve ötekileştirme gibi sosyal dinamikleri içerisinde kendini göstermektedir.

İlgili sivil toplum kuruluşlarının söylemleri ve faaliyetlerinden de görülebileceği üzere kendi kültürel gruplarını yaşatma, anadillerini var etme kaygısı, ana dilde eğitim, gelenek ve göreneklerini farklı kültürel unsurlarla yaşatma ve sivil alanda örgütlenerek talepleriyle var olma şeklinde mücadele verdiklerini görmekteyiz. Kadioğlu’nun da belirttiği gibi; “Kağıt üzerinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, her zaman için beraberinde eşit haklar getirmemektedir” (Kadioğlu, 2006:33).

Bu rapora konu olan ve yedi sivil toplum kuruluşuna da yönelttiğim farklı halklarla birlikte yaşayıp yaşayamadığımız sorusuna ilgili sivil toplum kuruluşlarının yukarıda belirtilen cevaplarına bakıldığında, kapsayıcı ortak bir toplumsal kimlik ve yaşam için ilgili kültürel grupların cevaplarında umut, zorundalık, toprağa aidiyet, kültürel hakların tescil edilmesi, anayasal statü gibi unsurlar dile getirilmiştir. Farklı açılardan soruya yaklaşan sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri sosyo-politik değişimlerin devletin kimlik politikalarında da değişime neden olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, kültürlerini yaşatmaya çalışan sivil toplum kuruluşlarının da faaliyet gösterdikleri sivil alan zaman zaman daralmakta, zaman zaman da genişlemektedir. Birlikte yaşam kültürünün tesisi için ZAZA-DER’in de işaret ettiği gibi demokratikleşme süreci önem teşkil etmektedir. Kültürel çeşitlilik ve çoğulluğun hâkim olduğu Türkiye toplumunda demokratikleşme sürecinin önemli bir unsuru olarak vatandaşlık anlayışının ulustan arındırılması gerekmektedir: “Vatandaşlığın demokratikleşmesi, ulusal bir toplumda ayrımcılığa ve zorunluluğa dayalı bir üyelikten, haklar ve katılım bazlı bir kavramsallaştırmaya geçişi içerir” (Kadioğlu, 2006: 35). Bu cümleden de çıkartılacağı gibi vatandaşlığın demokratikleşmesi ve kültürel hakların teslim edilmesi ve yaşanmasının tesis edilmesi beraber yaşama kültürü için de elzemdir. İnşa ve empoze edilen Türk üst kimliği ve bu kimlik şemsiyesi altındaki kimlik politikaları Türkiye’deki kültürel çeşitliliğin yan yana

yaşayabilmesi çerçevesinde dönüşmeli ve kültürel grupların kendilerini, dillerini ve tüm kültürel unsurlarını var etme mücadele süreci evrilerek kültürel haklarını yaşayabilme noktasında birleşmelidir. Kimlik politikalarına bakış açısındaki bu değişim beraber yaşama kültürüne de katkı sağlayarak toplumsal barışı destekleyecektir.

Kaynakça

Kadıoğlu, A. (haz.) (2008) *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*. çev. Can Cemgil. İstanbul: Metis Yayınları.

Kaliber, A. ve Tocci, N. (2010) "Civil Society and the Transformation of Turkey's Kurdish Question", *Security Dialogue*, 41, 191-215.

Kılıç, Z. (2017) "Çokkültürlülük ve Millet Sistemi", PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (2), 44-55.

Taylor, E. B. (1958) *The Origins of Culture and Religion in Primitive Culture*. New York: Harper & Brothers.

Derinlemesine Görüşmeler

Alevi Düşünce Ocağı Yönetim Kurulu Başkanı, 20/03/2019, Şişli, İstanbul.

Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği Denetim Kurulu Üyesi, 19/03/2019, Kadıköy, İstanbul.

İsmail Beşikçi Vakfı Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, 25/04/2019, Taksim, İstanbul.

İstanbul Kafkas Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanı, 13/03/2019, Üsküdar, İstanbul.

Laz Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanı, 22/03/2019, Şişli, İstanbul.

Lozan Mübadilleri Vakfı Başkanı, 20/03/2019, Taksim, İstanbul.

Zaza Dil ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanı, 05/03/2019, Taksim, İstanbul.

EK

Mülakatta Yöneltilen Sorular

1. Ne zaman, nasıl kuruldunuz? Yolculuğunuz nasıl başladı? Hangi dertle kuruldunuz?
2. Neden kültürü yaşatmaya çalışıyorsunuz? Neden kültür alanında çalışıyorsunuz? Sizin için anlamı ne?
3. Neler yapıyorsunuz? bugüne neler yaptınız? Hangi dönemde daha özgür hangi zamanlarda sınırlandırılmış hissettiniz?
4. Türkiye’deki diğer halklara birlikte bir arada yaşayabildiğinizi düşünüyor musunuz? Evet ise, nasıl yaşayabildiğinizi düşünüyorsunuz? Hayır ise, neden?
5. Kültürel alandaki faaliyetlerinin geldikleri nokta ne? Edindikleri dertle ilgili nasıl bir noktaya geldiniz?
6. Geldiğiniz bu nokta Türkiye’deki diğer halklarla bir arada yaşamaya etkisi oldu mu?